

Черкасов Володимир Федорович,

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006
cherkasov_2807@ukr.net

ORCID iD: 0000-0002-8283-1385

ЗАГАЛЬНА МУЗИЧНА ОСВІТА АВСТРІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ І СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті здійснено спробу схарактеризувати стан загальної музичної освіти в навчальних закладах Республіки Австрія. Відповідно до навчальних програм визначити зміст та організацію навчально-виховного процесу щодо уроків та позакласної роботи з художньо-естетичного виховання дітей і молоді.

Ключові слова: уроки музики, розвиток індивідуальних творчих здібностей, основні види діяльності на уроках музики.

Черкасов В.Ф.

**Общее музыкальное образование в Австрии
в контексте европейских и мировых тенденций**

В статье предпринята попытка охарактеризовать состояние общего музыкального образования в учебных заведениях Республики Австрия. Согласно учебным программам определить содержание и организацию учебно-воспитательного процесса, проведения уроков и внеклассной работы по художественно-эстетическому воспитанию детей и молодежи.

Ключевые слова: уроки музыки, развитие индивидуальных творческих способностей, основные виды деятельности на уроках музыки.

Cherkasov V. F.

General music education in Austria in the context of European and world tendencies

The article attempts to characterise the state of general music education in educational institutions of the Republic of Austria as well as to determine the content and organization of the educational process, lessons and extracurricular activities on artistic and aesthetic education of children and youth in accordance with the curriculum.

The system of musical and aesthetic education of children and youth in the Republic of Austria corresponds to European and world values and is aimed at the formation of artistic and intellectual sphere of personality and the development of individual creative abilities of each student. Music, as an art form, is included in the curricula of primary and lower secondary school, it is taught by specialists with special music education, who influence the formation of curricula and have methods of conducting lessons and organising extracurricular activities in music and aesthetic education of youth.

The innovation of Austrian teachers is to lay a solid foundation of musicality, which means the development of purity of intonation and musical hearing, mastery of vocal and choral skills and skills of expressive performance of musical text, allowing to experience and understand music and navigate freely. Own children's creativity, own children's discoveries, own children's thoughts — that's what creates an atmosphere of joy, forms a personality, nurtures humanity, stimulates the development of creative abilities. This is one of the main ideas of the music-pedagogical concept of Austrian teachers.

Undoubtedly, more and more attention is paid to the formation of individual values on the examples of communication with works of world music, respect for Austrian folk music, with its inherent melodic and harmonious techniques of self-identity.

Key words: music lessons, development of individual creative abilities, main activities in music lessons.

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

© Черкасов В.Ф., 2020

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Інтеграція мистецької освіти України до світового європейського простору вимагає узагальнення досвіду організації художньо-естетичного виховання дітей і молоді в країнах Західної Європи. Система загальної музичної освіти Республіки Австрія має сталі традиції, перевірені форми й методи роботи з опанування європейськими і світовими культурними цінностями. За такої ситуації обґрунтування процесу змісту й організації загальної музичної освіти Австрії в контексті європейській і світових тенденцій є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Т.Є. Кристопчук, Л.М. Масол, Г.Ю. Ніколаї, О.М. Олексюк, О.Я. Ростовський, А.А. Сбруєва, С.О. Сисоева, Л.Л. Халецька, В.Ф. Черкасов, І.О. Ярмак, різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання становлення й розвитку загальної музичної освіти в країнах Західної Європи. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливило усвідомлення особливостей загальної музичної освіти дітей і молоді в Республіці Австрія.

Мета статті. З огляду на заявлену проблематику, метою статті визначено обґрунтування змісту й організації загальної музичної освіти Австрії в контексті європейських і світових тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи розвиток загальної музичної освіти в Республіці Австрія, варто зазначити, що Австрія — це західноєвропейська країна з якісною освітою й багатою культурою, а музична освіта тут відповідає всім європейським і світовим стандартам. В Австрії жили і творили відомі в усьому світі діячі музичної культури й музичного мистецтва, а саме: редактор і композитор, відомий як видавець, а також як композитор вальсу, на який Людвіг ван Бетховен написав свій твір «Варіації на тему Діабеллі» Антон (Антоніо) Діабеллі (1781–1858 рр.); композитор, органіст, педагог Антон Брукнер (1824–1896 рр.); композитор, представник віденської класичної школи, один із основоположників таких музичних жанрів, як симфонія і струнний квартет Франц Йозеф Гайдн (1732–1809 рр.); композитор, скрипаль, диригент, інженер, один із трьох синів відомого композитора Йоганна Штрауса (батька) Йозеф Штраус (1827–1870 рр.); молодший син композитора Вольфганга Амадея Моцарта — Франц Ксавер Вольфганг Моцарт (1825–1899 рр.); батько й учитель Вольфганга Амадея Моцарта — Леопольд Моцарт (1719–1787 рр.).

Вельми цінним є те, що Республіка Австрія — це країна з розвиненою культурною і розгалуженою

мистецько-освітньою сферою. Тут навчалися і працювали всесвітньовідомі музиканти, з-поміж яких: композитор, диригент і педагог італійського походження Антоніо Сальєрі (1750–1825 рр.); учитель, композитор і органіст Фердинанд Шуберт (1794–1859 рр.), відомий своїми композиціями та значною роллю у виданні повних творів молодшого брата — Франца Петера Шуберта; композитор, скрипаль і диригент, засновник музичної династії Штраусів Йоганн Штраус I (1804–1849 рр.), значною мірою завдяки йому Відень став уважатися столицею вальсу; композитор, скрипаль, диригент, старший син Йоганна Штрауса старшого Йоганн Штраус (син) (1825–1899 рр.); композитор, один з основоположників романтизму в музиці, автор понад 1000 музичних творів, серед яких понад 600 пісень, 9 симфоній, велика кількість творів камерної та літургійної музики Франц Петер Шуберт (1797–1828 рр.).

Тож цілком закономірно, що досвід розвитку музичної культури в Австрії позитивно вплинув на розвиток загальної освіченості громадян і відношення до вивчення музики в загальноосвітніх навчальних закладах. У контексті предметного поля нашого дослідження заслуговує на увагу прийнятий 1962 року Закон про освіту, який заклав основу шкільної освіти в Республіці Австрія, що відповідала кращим зразкам розвинених країн світу.

Загальна середня школа Австрії структурована за двома рівнями: початкова школа — де діти навчаються з 1 по 4 клас та середня школа — де навчання відбувається з 5 по 8 клас. Утім, діти в австрійських школах навчаються 12 років, після чого отримують відповідний диплом про повну загальну середню освіту, що визнається в міжнародному співтоваристві та дає можливість вступати до багатьох університетів світу.

Доречно нагадати, що в країні, крім безкоштовних державних шкіл, є ще приватні, які пропонують навчання на всіх етапах освіти. Переважна кількість їх відноситься до Римокатолицької церкви. Цей сектор середньої освіти охоплює 6800 шкіл (10%) і 120 тис. викладачів. Приватні навчальні заклади, що належать до Римокатолицької церкви, мають високий рівень репутації в освітньому просторі. Тут жорстка дисципліна й суворіші правила, ніж у державних школах. За визнанням самих австрійців, якість навчання в них значно вища. Державні, а також приватні школи мають автономію відносно розподілу фінансів і підбору педагогічних кадрів.

Слід зауважити, що навчання в державних школах ведеться німецькою мовою, а в приватних школах-пансіонах — двома мовами: німецькою та англійською. Приватні школи в Австрії мають більш академічний підхід до навчання, вони краще адаптовані до вимог і стандартів Європейського Союзу. Вступаючи до середньої

школи, молодь хоче отримати універсальну освіту. У приватних школах діти мають можливість учитися за міжнародною програмою (International Baccalaureate) та американською програмою (Advanced Placement). Навчальні програми державних і приватних шкіл укладаються на основі проектів програм Міністерства освіти, науки і культури Австрії. Утім, навчальним закладам надана певна автономія щодо пристосування навчальних програм до місцевих умов, після чого вони обговорюються і затверджуються районними і місцевими органами управління освітою. Навчання за цими програмами гарантує міжнародне визнання диплому й вступ до багатьох університетів світу.

Доцільно зазначити, що в початковій школі вивчаються такі предмети, як: англійська мова, математика, суспільні й природничі науки, фізична культура й особистий розвиток, мистецтво. До мистецтва відноситься музика, образотворче мистецтво, рукоділля, сценічне мистецтво. Як правило, протягом чотирьох років клас веде один учитель, що сприяє виробленню стабільного зв'язку між суб'єктами навчання задля благополуччя дитини. Після закінчення початкової школи учні складають випускні іспити.

Загальноосвітня вища школа охоплює період від 5-го по 12-й класи й закінчується екзаменом на атестат зрілості — Матурою (Matura), який є прямим допуском до вступу в університет. Загальноосвітня вища школа поділяється на нижчий (5–8 класи) та вищий ступені (9–12 класи). Учні продовжують поглиблювати свої знання з дисциплін початкової школи, а також вивчають наукові та технічні дисципліни. На рівні загальноосвітньої вищої школи перебуває реальна гімназія, де поглиблено вивчаються природничі науки й навчання закінчується отриманням атестата зрілості за обраним напрямом.

Неповна середня школа охоплює період від 5-го до 8-го класу. Її закінчення є підставою для вступу до однієї з професійних шкіл на основі середнього атестату зрілості. Отже, навчання в середній школі в Австрії починається після закінчення початкової школи. Є кілька типів середніх шкіл: *uertschule* — загальноосвітня середня школа; *Allgemein bildende höhere Schulen* — середня школа академічного рівня навчання. У свою чергу академічні школи діляться на: *Gymnasium* — загальноосвітні гімназії; *Realgymnasium* — гімназії з ухилом на вивчення наукових предметів; *Wirtschaftskundliches Realgymnasium* — гімназії з ухилом на вивчення домашнього господарства.

Відповідно до навчальних планів загальноосвітніх шкіл уроки музики проводяться з 1-го до 9-го класу вчителями, що мають музичну або музично-педагогічну освіту. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти, науки і культури Австрії вчителі музики укладають навчальні

програми, які обговорюють та затверджують на рівні місцевих органів освіти і профільного міністерства. Відповідно до навчальних програм укладаються підручники, які забезпечують поетапне вивчення навчального матеріалу та уможливають учням самостійно поповнювати знання з тих чи інших навчальних дисциплін.

Чільне місце в навчальних програмах із «Музики» відводиться знайомству з музичною культурою країн Європейського Союзу, західноєвропейськими композиторами і народною музикою. Для цього шкільні кабінети музики містять комп'ютери, аудіо- та відеоапаратуру, де учні можуть прослухати будь-яку музику чи переглянути музичний спектакль, насолодитися шедеврами Віденської опери, яка вважається визначною пам'яткою Австрії, адже Відень є музичною столицею світу, а її оперний будинок — місцем, де виступають найкращі співаки й музиканти всього світу.

У навчальних програмах австрійських шкіл чільне місце займає австрійська музика. Усвідомлення дітьми, особливо підлітками, причетності до колиски світового музичного мистецтва — Відня як культурного центру Європи, що бере початок від XVI століття, мотивує їх до вивчення історії й культурної спадщини композиторів, які жили і творили в різні історичні періоди. Учні усвідомлюють, що композитори XVIII–XIX століть приїжджали сюди в пошуках підтримки династії Габсбургів, що зробило Відень столицею класичної музики. Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвіг ван Бетховен, Франц Шуберт та Йоганн Штраус II, поміж іншими, асоціювалися саме з Віднем.

До прикладу, учні в різних класах повертаються до вивчення творчості видатних представників австрійської музичної культури XIX століття, до яких відносяться Йоганн Штраус (син) (1825–1899 рр.), Антон Брукнер (1824–1896 рр.) та Хуго Вольф (1860–1903 рр.). Під час перегляду фільму про Йоганна Штрауса учні дізнаються, що він увійшов в історію музики як майстер танцювально-побутової музики й оперети. Композитора називали «королем вальсу», а мелодії його кращих вальсів «Казки Віденського лісу» та «На чудовому блакитному Дунаї» австрійці сприймають як народну музику.

Передусім визначаємо, що певна частина матеріалу вноситься на самоопрацювання. Так, презентацію творчої спадщини Антона Брукнера готує група учнів, які самостійно знайомилися з творами композитора і вважають його одним із великих симфоністів другої половини XIX століття. Акцент ставиться на тому, що композитор тісно зв'язаний з австрійським фольклором і традиціями музичної класики, він відновив у своїй творчості монументальний симфонічний стиль. Учні демонструють підібрані фрагменти найбільш відомих симфоній

композитора, а саме: Третю, присвячену Р. Вагнеру (1873 р.), Четверту, «Романтичну» (1874 р.), Сьому (1883 р.). Увага зосереджується на тому, що друга частина Сьомої симфонії виникла під враженням смерті Р. Вагнера. Учитель мотивує аудиторію таким чином, що в обговоренні беруть участь усі учні класу. Підлітки не тільки аналізують прослухані твори, виявляють динаміку розвитку музичної драматургії, а також висловлюють свої враження і відчуття від прослуханої музики. Зазначимо, що сприймання цих творів відбувається в аудіовізуальному контексті.

Насамкінець, знайомлячись з творчістю композитора й музичного критика Хуго Вольфа, учні усвідомлюють, що Вольф самостійно добився вільного володіння фортепіано та опанував знаннями з музичної літератури. Маєстро працював диригентом міського театру в Зальцбурзі, виступав як піаніст та концертмейстер у концертних залах Австрії. Доцільно зазначити, що вчителі музики при інтерпретації музичних творів ставлять акцент на емоційно-образній характеристиці мелодії, гармонії, темпу, ритму, динаміки, тембру, штрихів, регістру. Без сумніву, такий підхід стимулює молодь до опанування лексичним багатством мови, сприяє усвідомленню музичних вражень і переживань.

Не залишається поза увагою і творчість кращих представників музичної культури та музичного мистецтва Австрії ХХ століття. Учні самостійно готують відеопрезентаційні проекти, розширюють своє уявлення про творчу спадщину таких композиторів, диригентів і виконавців, як: Готфрід фон Айнем (1918–1996 рр.), Ганс Еріх Апостель (1901–1972 рр.), Теодор Бергер (1905–1992 рр.), Фрідріх Вільдганс (1913–1965 рр.), Франц Зальмхофер (1900–1975 рр.), Карл Ранкль (1898–1968 рр.), Арнольд Шенберг (1874–1951 рр.), Оскар Штраус (1870–1954 рр.). Пізнання історії свого народу, знайомство з творчістю талановитих митців музичного мистецтва переконує молодь у могутній силі музики. Вони отримують естетичну насолоду від спілкування з творами мистецтва. Без сумніву, знайомство з вітчизняною музичною культурою є стрижнем їхнього інтелектуального розвитку та формування морально-естетичних якостей.

На початку нового тисячоліття Федеральне Міністерство освіти, мистецтва й культури Австрії ініціювало створення концепції загальної середньої освіти, побудованої таким чином, що протягом усього періоду навчання учні залучаються до різних видів діяльності, спрямованих на розвиток індивідуальних творчих здібностей. За такої ситуації вчителі запроваджують індивідуальний підхід та намагаються мотивувати кожного учня на максимальний розвиток природних здібностей і формування емоційного відгуку на твори музичного мистецтва.

Емоційний відгук на виклики навколишнього середовища формується в процесі інтеграційних підходів щодо вивчення іноземної мови та музики. Наразі у школах Австрії діти вивчають дві мови, не випадково, що в процесі декламування поетичних творів німецькою або англійською мовами звучать музичні твори, які в певній мірі доповнюють сприйняття сюжетної лінії поетичного тексту, що сприяє формуванню особистісного ставлення до творів музичного мистецтва та поезії, а також народної музики, що позитивно впливає на естетичне відношення учнів до навколишнього середовища.

Проте не слід забувати, що якість надання освітніх послуг закладами загальної середньої освіти Австрії відбувається винятково з використанням у навчально-виховному процесі сучасних технічних засобів, а саме: комп'ютерів, проєкторів, інтерактивних дошок, аудіо- та відеотехніки. У розпорядженні вчителів музики знаходяться відеозаписи оперних спектаклів, концертних виступів хорових та оркестрових колективів, а також сольні концертні виступи виконавців на різних музичних інструментах, знайомство з якими стимулює інтерес учнів до спілкування з музичною культурою різних народів світу, і передусім представників національних культур країн Європейського Союзу.

Не викликає сумніву те, що Австрія вважається центром світової культури, тут у кожному великому й маленькому місті є історичні та архітектурні пам'ятки, які використовуються як виставкові зали й концертні майданчики. Тож організація різного роду концертно-мистецьких і культурно-освітніх заходів є досить розповсюдженим явищем. За такої ситуації молодь бере активну участь у культурно-мистецьких форумах, а вчителі музики роблять все можливе для стимулювання мотивації дітей і розвитку індивідуальних творчих здібностей кожного учня.

Цінним є те, що в початковій школі вчителі музики поглиблюють національні традиції вокально-хорового виховання. Для цього використовуються вправи й пісні з інструментальним супроводом, запропоновані німецьким педагогом-музикантом Карлом Орфом (1895–1982 рр.). Залучаючи дітей до активного музикування, вчителі створюють необхідні умови для мотивації учнів щодо самостійного створення можливих варіантів лічилок, дражнилок, приказок та загадок за прикладом зразків, складених у народних традиціях К. Орфом. На уроках музики та в позакласній роботі широко запроваджується виконання народних пісень і фольклорних текстів з імітацією головних дійових осіб або тих подій, які відбуваються за сценарієм. Слід зауважити, що театралізовані сценарії пропонують самі учасники дійства.

Цінним є те, що музично-ритмічний супровід до виконуваних пісень діти урізноманітнюють,

використовуючи металофони, ксилофони, барабани, тарілки та самостійно виготовлені ударно-шумові інструменти. У цій роботі вчителі концентрують увагу на зв'язку музики із жестом, словом, танцем, пантомімою. Залучення учнів до активної творчої діяльності, яка б приносила радість і задоволення, стимулювала інтерес до відтворення більш складних варіантів народнопісенної творчості, позитивно впливає на розвиток не тільки музичних, а також інтелектуально-творчих можливостей та подальшого особистісного становлення.

Заслуговує на увагу те, що, на думку австрійських учителів, музичне виховання не повинно обмежуватися розвитком слуху, ритму, слухання музики, навчанням співу й гри на музичних інструментах. Завдання загальної музичної освіти — стимулювати й спрямовувати творчу фантазію учнів, вміння імпровізувати, творити в процесі індивідуального й колективного музикування. Орієнтація на природні сили особистості, на елементарне музикування, на фольклор як першооснову музичної культури, визначають прогресивність педагогічних пошуків австрійських педагогів.

Вельми цінним є ставлення австрійських учителів до вокально-хорового виховання дітей і молоді. Використовуючи зразки народнопісенної та фольклорної творчості, діти вчать співати за допомогою нотного запису. Теоретичні знання з музичної грамоти вони отримують мимовільно, у процесі театралізації пісень, написаних австрійськими та німецькими композиторами для дітей. Цінним є також те, що учні одночасно опановують релятивну й абсолютну систему сольмізації, навчаються співати за допомогою ручних знаків та використовуючи нотний запис тексту пісні.

Загалом же новаторство австрійських педагогів полягає в тому, щоб закласти міцний фундамент музикальності, під якою розуміється розвиток чистоти інтонування й музичного слуху, опанування вокально-хоровими навичками й навичками виразного виконання музичного тексту, що уможливають переживати й розуміти музику та вільно орієнтуватися в музичній грамоті. Власна дитяча творчість, власні дитячі знахідки, власні дитячі думки — ось що створює атмосферу радості, формує особистість, виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей. Це одна з головних ідей музично-педагогічної концепції австрійських педагогів.

У такому тлі нова роль учителя в європейському суспільстві, уважають австрійські науковці, є результатом складної сукупності чинників, що зумовлюють суттєві зміни в музично-естетичному вихованні дітей і молоді. За такого підходу вчителі музики використовують комплексні методики, спрямовані на знайомство з творами музичного мистецтва. Їхня реалізація

не здійснюється автоматично, а потребує широкої сукупності теоретичних і практичних знань у галузі історії музики й аналізу музичних творів, які будуть стосуватися таких п'яти пріоритетних сфер: реструктуризації інтерпретаційного процесу; розвитку навичок аналізу інтонаційно-образного змісту музичного твору; емоційно-образного сприймання того чи того музичного твору або музично-художнього образу; інтеграції ІКТ у всі сфери інтерпретаційної діяльності; досягнення більш високих результатів у сприйманні творів музичного мистецтва.

Слід відразу визнати, що в кількісно-якісному співвідношенні акцент у залученні дітей до сприймання й усвідомлення творів музичного мистецтва все більше зміщується в бік поліпшення якості й здобуття досвіду пізнання творів композиторів-класиків і сучасних композиторів, посилення відчуття емоційно-образного ставлення до творів музичного мистецтва, формування духовної сфери особистості. Безсумнівно, усе більше уваги приділяється формуванню індивідуальних цінностей шляхом сприймання творів світового музичного мистецтва, шанобливого ставлення до австрійської народної музики з прищепленими їй мелодичними й гармонічними прийомми самоідентичності.

Після закінчення неповної середньої школи молодь має можливість вступати до таких навчальних закладів: політехнічна (9-й клас, здійснює підготовку за дуальною системою); професійно-технічне середнє училище (9–12 класи); професійно-технічне вище училище (9–13 класи); навчальні заклади з підготовки фахівців для дитячих садків та соціальної педагогіки (9–13 класи). Такі школи є основними навчальними закладами професійної освіти й передбачають випускні екзамени, після яких з'являється можливість вступити до вищого навчального закладу професійного спрямування.

Влучно зазначити, що навчальні програми цих освітніх закладів укладаються відповідно до обраного профілю навчання, а саме: торгівля, послуги у сфері туризму та екскурсій, техніка й офісна робота. Викладачі самостійно розробляють навчальні посібники й підручники, затверджують їх на відповідних фахових комісіях і використовують у теоретичному навчанні. Практичну підготовку учні проходять за місцем майбутнього працевлаштування. «Важливе значення мають консультації з соціальними партнерами, оскільки навчальна програма містить у собі як теоретичні професійні предмети, так і практичну підготовку» [7, 14], зазначають С.О. Сисоєва та Т.Є. Кристопчук.

Уважаємо за необхідне зазначити, що програми з дисциплін естетичного виховання передбачено позаурочні заняття в музичних студіях звукозапису, які обладнані сучасною апаратурою.

Учні, які навчаються гри на музичних інструментах (флейта, гобой, саксофон, труба, гітара) відвідують заняття в інструментальних ансамблях, якими керують досвідчені педагоги-музиканти. Свої творчі здобутки молодь презентує на культурно-освітніх заходах, що проводяться в навчальних закладах та за їхніми межами.

Що стосується оцінювання навчальних досягнень школярів у різних видах навчальної та позакласної діяльності, то в Австрії діє така система оцінювання: «1» — це відмінно, а «5» — це найнижчий результат. Наразі щоб отримати, наприклад, «4», студент повинен здати предмет на 50–60%. Звісно, учні звикли до чіткої звітності з кожної теми або змістового модуля та до відповідальності за пропуски занять без поважних причин. Отже, організованість і відповідальність

стимулюють позитивну мотивацію в опануванні знаннями, уміннями й навичками в певних видах музичної діяльності.

Висновки. Таким чином, враховуючи сказане, дійшли висновку, що система музично-естетичного виховання дітей і молоді в Республіці Австрія відповідає європейським і світовим цінностям і спрямована на формування художньо-інтелектуальної сфери особистості та розвитку індивідуальних творчих здібностей кожного учня. Музика як вид мистецтва включена до навчальних планів початкової та неповної середньої школи, її викладають фахівці зі спеціальною музичною освітою, які впливають на формування навчальних програм і володіють методикою проведення уроків та організації позакласної роботи з музично-естетичного виховання молоді.

ДЖЕРЕЛА

1. Болонський процес — структурна реформа вищої освіти на європейському просторі [Електронний ресурс]. — Із сайту Національного технічного університету України «КПІ імені І. Сікорського». — Режим доступу : <http://kpi.ua/bologna>
2. Волинець Л. Тенденції розвитку загальної мистецької освіти в країнах Європейського Союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. № 2. 2009. С. 44–52
3. Гришкова Р. Іншомовна освіта в Україні у контексті євроінтеграції / Р. Гришкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2006/40-27-24.pdf>
4. Десятков Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Десятков Тимофій Михайлович. К., 2006. 431 с.
5. М'яковський М. Європейський вектор реформ — рушій еволюційного вдасконалення системи освіти (досвід Австрії). *Порівняльно-педагогічні студії*. № 4(14), 2012. С. 47–53
6. Сисоева С.О., Т.Є. Кристопчук. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
7. Тадеєва М. Система сучасної іншомовної освіти в школах Австрії. *Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук.пр. / Ред. В. І. Сипченка. Спец. вип. 5. Ч. І. Слов'янськ: СДПУ, 2010. С. 238–248.*
8. Мистецтво та культурна освіта в школі в Європі. Словачія. 2007/08

REFERENCES

1. Bolonskyi protses — strukturna reforma vyshchoi osvity na yevropeiskomu prostori [Bologna Process — Structural Reform of Higher Education in European Space]. (in Ukrainian). <http://kpi.ua/bologna>
2. Volynets, L. (2009). Tendentsii rozvytku zahalnoi mystetskoï osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Trends in Development of General Art Education in the European Union]. *Porivnialno-pedahohichni studii*, 2, 44–52 (in Ukrainian).
3. Hryshkova, R. (2006). Inshomovna osvita v Ukraini u konteksti yevrointehratsii [Foreign Language Education in Ukraine in the Context of European Integration]. (in Ukrainian). <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2006/40-27-24.pdf>
4. Desiatov, T. M. (2006). Tendentsii rozvytku neperervnoi osvity v krainakh Skhidnoi Yevropy (druga polovyna XX stolittia) [Tendencies of Development of Continuous Education in the Countries of Eastern Europe (second half of the 20th century)]. Kyiv, 431 (in Ukrainian).
5. Miaskovskyi, M. (2012). Yevropeyskyi vektor reform — rushii evoliutsiinoho vdoskonalennia systemy osvity (dosvid Avstrii) [European Vector of Reforms — Engine of Evolutionary Improvement of Education System (the experience of Austria)]. *Porivnialno-pedahohichni studii*, 4(14), 47–53 (in Ukrainian).
6. Sysoieva, S. O., Krystopchuk, T. Ye. (2012). Osvitni systemy krain Yevropeiskoho Soiuzu: zahalna kharakterystyka [Educational Systems of the European Union: general characteristics]. Kyiv, 352 (in Ukrainian).

7. Tadeieva, M. (2010). Systema suchasnoi inshomovnoi osvity v shkolakh Avstrii [System of Modern Foreign Language Education in Schools in Austria]. *Sloviansk*, 238–248 (in Ukrainian).
8. *Mystetstvo ta kulturna osvita v shkoli v Yevropi. Slovakia* (2007/8) [Arts and Cultural Education at School in Europe]. Slovakia (2007/8). (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.08.2020.

Прийнято до друку 15.09.2020.